

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.6.5>

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ У ЗДІЙСНЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ, ЇХ НОВАЦІЇ І ЗАХОДИ

Мулик Катерина Тарасівна,
аспірант

Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»

У час, коли держава стикається з великими труднощами, перспективою трансформації боротьби зі злочинністю в Україні є негайне визначення заходів і прийняття стратегій, спрямованих на мінімізацію впливу злочинності та дії на випередження з метою запобігання не лише стрімкому поширенню вірусу, а й збільшенню загальної кількості злочинів. Це і встановлення причинно-наслідкових комплексів, що сприяли вчиненню злочинів, і глибокий аналіз характеристики правопорушників на основі слідчої та судової практики, і індивідуально-профілактична робота з правопорушниками з метою виявлення причин протиправної поведінки.

Використання сучасних технологій зарубіжного досвіду значно підвищує можливості органів досудового розслідування впевнено розкрити злочин і встановити обставини правопорушення, час, місце та спосіб його вчинення, коло причетних осіб через судову інстанцію, а також установити події злочину, причини, умови та багато інших обставин.

Однак на сьогодні існують значні труднощі як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру у вчиненні процесуальних дій в умовах воєнного стану.

Перші стосуються суттєвої незахищеності осіб, які проводять слідчі (розшукові) чи негласні (кримінальні) дії під час виконання своїх процесуальних обов'язків. Територія, яка підлягає огляду; кількість речових доказів та слідів злочину, які потрібно виявити, вилучити, упакувати та дослідити; велика кількість свідків і потерпілих, які підлягають допиту (у тому числі неповнолітніх свідків, які потребують залучення експерта). Виникає дуже багато сучасних проблем створення підходящих умов для розслідування злочину.

Отже, у період введення в Україні надзвичайного стану основною метою заходів запобігання злочинності є створення сприятливих умов, що гарантують зниження рівня злочинності до мінімально можливого в суспільстві з урахуванням економічних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних та інших умов існування в суспільстві. Для забезпечення останнього важливого значення в розслідуванні злочинів набувають національні заходи із запобігання злочинності, до яких залучаються всі соціальні інститути, щоб досягти національної мети запобігання злочинності.

Ключові слова: злочинність, злочин, досудове розслідування, новації у розслідуванні злочинів, міжнародний досвід.

Mulyk Kateryna. Improving efficiency in the investigation of crimes in Ukraine and foreign countries, their innovations and measures

At a time when the State is facing great difficulties, the prospect of transforming the fight against crime in Ukraine is to immediately identify measures and adopt strategies aimed at minimizing the impact of crime and acting proactively to prevent not only the rapid spread of the virus, but also an increase in the total number of crimes. This includes identifying the cause-and-effect complexes that contributed to the commission of crimes, an in-depth analysis of the characteristics

of offenders based on investigative and judicial practice, and individualized preventive work with offenders to identify the causes of illegal behavior.

The use of modern technologies of foreign experience significantly increases the ability of pre-trial investigation authorities to confidently solve a crime and establish the circumstances of the offense, time, place and manner of its commission, and the circle of persons involved through the court, as well as establish the events of the crime, causes, conditions and many other circumstances.

However, today there are significant difficulties of both objective and subjective nature in carrying out procedural actions under martial law.

The first concerns the significant insecurity of persons conducting investigative (detective) or covert (criminal) actions in the course of performing their procedural duties. The territory to be inspected; the amount of material evidence and traces of crime to be found, seized, packaged and examined; a large number of witnesses and victims to be interrogated (including minor witnesses who require the involvement of an expert). There are a lot of modern problems with creating suitable conditions for investigating a crime.

Thus, during the period of introduction of a state of emergency in Ukraine, the main purpose of crime prevention measures is to create favorable conditions that guarantee a reduction in the crime rate to the lowest possible level in society, taking into account economic, organizational, managerial, socio-psychological and other conditions of existence in society.

In order to ensure the latter, national crime prevention measures, which involve all social institutions, are of great importance in the investigation of crimes in order to achieve the national crime prevention goal.

Key words: *crime, crime, pre-trial investigation, innovations in crime investigation, international experience.*

Постановка проблеми. Злочинність як сама по собі визначена реальність, як соціальне явище, яке важко зрозуміти, а головне – розпізнати, і багато людей – і науковців, і політиків, і практиків – судять про неї дуже поверхнево. Це призводить до того, що з'являється багато дилетантських суджень, і на їх основі приймаються неправильні або завідомо нездійсненні рішення. Через кон'юнктурні міркування відсутнє об'єктивне тлумачення злочинності, багатьох тенденцій і характеру злочинності, адже зміни органічно пов'язані з докорінним переглядом соціально-економічних і політичних орієнтирів.

У державознавстві під сильним впливом політиків і практиків відбувається викривлення, природа злочинності спотворюється і спрощується. У багатьох випадках (і це також впливає на визначення) злочинність намагаються описати лише як серію злочинів, скоєних на певній території за певний проміжок часу. Насправді ж аналізується не явище злочинності, а його прояв, тобто зареєстрована злочинність у період воєнного стану.

Аналіз останніх публікацій. Станом на березень 2020 року криміногенна ситуація в країні є майже загрозливою, і, враховуючи надзвичайну ситуацію, спричинену пандемією та іншими важливими

соціально-економічними процесами, як-от воєнний стан, недостатньо застосовувати кримінальний закон як засіб регулювання.

Як зазначають В. В. Голіна та М. Г. Колодзянний, потрібно розробляти стратегію запобігання злочинності, що полягає у зниженні кількісних та якісних показників злочинності [8, с. 54, 56], з огляду на соціально-економічну, політичну і правову кризу в Україні, надзвичайний стан у державі й особливий режим в окремих районах Донецької та Луганської областей станом на березень 2020 року.

За цих обставин слід застосовувати трансформацію заходів протидії злочинності в заходи запобігання злочинності.

Відповідно до частини 2 статті 27 Конституції України кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1].

В умовах воєнного стану в Україні перед європейськими країнами з'явилися потреби у вдосконаленні наявної правоохоронної системи.

Жодна країна ніколи не стикалася з такими масштабними злочинами, скоєними російськими окупаційними військами проти українського населення, проти української цивільної інфраструктури, культурних та екологічних об'єктів.

Оскільки неможливо передбачити ймовірність відкритої агресії, це питання не було однією з перспективних тем для досліджень науковців.

Насамперед злочини, пов'язані з убивствами (наприклад, серійні вбивства, розслідування місця виявлення тіла або частини тіла), вибухами, підпалами та пожежами, авіаційними катастрофами тощо, мають розслідуватися спеціально створеними органами слідчими групами, до складу яких повинні входити найбільш досвідчені співробітники, які мають досвід розслідування злочинів у цій сфері.

Проведення низки реформ в умовах воєнного стану позитивно впливає на ефективність роботи поліції, проте слід зазначити, що повна реформа поліції – це довгострокове, планомірне та надзвичайно відповідальне завдання, яке неможливо виконати за короткий час. Варто згадати Міністерство внутрішніх справ України, яке впровадило та здійснює дослідження, спрямоване на вивчення позитивного досвіду ключових європейських країн, зокрема Великої Британії та Німеччини. Доцільним вважаю запровадження зарубіжного досвіду, що сприяє посиленню діяльності правоохоронних органів і створенню авторитету держави.

Для виконання завдань, передбачених, НПУ, безумовно, потрібно організувати співпрацю з правоохоронними органами інших країн, Інтерполом, Європолом і компетентними органами інших країн з питань, що належать до компетенції Інтерполу та Європолу.

Розвинені країни, такі як Велика Британія, накопичили значний досвід щодо процедур і механізмів взаємодії громадськості та поліції [3, с. 201].

У Великій Британії поширення серед громадян набула програма «Зупини злочинця». Stop the Offender – це неурядова організація, яка допомагає поліції в боротьбі зі злочинністю, беручи участь у профілактичних заходах, здійснюючи контроль за дотриманням законності під час охорони громадського порядку та надаючи інформацію про підготовку та вчинення злочинів. Це передбачає надання інформації про підготовку та вчинення злочинів. Організація має представництво в кожному регіоні [4].

У Німеччині функціонує добровільна поліцейська служба – недержавний орган правоохоронної системи, що діє в певних районах. Його завдання полягає в охороні громадського порядку, повідомленні поліції про невідкладні інциденти, злочини та правопорушення, патрулюванні території, забезпеченні дотримання правил дорожнього руху [5].

Варто враховувати нинішню ситуацію в Україні, оскільки суспільство перебуває у стані, коли індивіди опиняються у складних соціальних ситуаціях (реальних чи уявних) і не можуть або не хочуть відповідати загальноприйнятим стандартам поведінки як об'єктивно, так і часто суб'єктивно. Результатом є психологічний синдром злочинної поведінки, тобто переконаність і рішучість вирішувати проблеми обхідними шляхами, у тому числі незаконними способами. Цей синдром можна назвати криміногенністю суспільства. Його реалізація є проявом злочинності [7, с. 24].

Отже, сутність злочину закладена в базових людських характеристиках, у психічному та психологічному складі людини, тобто в нас самих, вона є вродженою генетичною властивістю, яка сама по собі не має юридичного значення. Однак прояв цієї сутності у вигляді множинності злочинів формує злочинність як кримінально-правове явище.

Зрозуміло, що всі дії, речі, предмети, що стосуються вчинення злочину, мають бути належним чином задокументовані для того, щоб у майбутньому бути використаними як докази.

Кримінальним процесуальним законодавством визначено, що доказами виступають фактичні дані, отримані у визначеному порядку, «на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню». За законодавством загальноприйнятою формою доказів є «показання, речові докази, документи, висновки експертів», на підставі яких правоохоронними органами встановлюються факти [2].

Заслугує на увагу «новаторство» деяких положень Кримінального процесуального кодексу України.

Низку інститутів Кримінального процесуального кодексу України було зруйновано, деформовано процесуальний статус слідчих, оперативних працівників, прокурорів та суддів.

Правове невігластво, непродумана та хибна політика влади й опортунізм авторів чинного КПК зруйнували позитивний досвід національної процесуальної системи, слідчих, органів дізнання, оперативно-розшукової діяльності, прокуратури та судів. Це негативно впливає на стан протидії злочинності, призводить до правових спорів, плутанини та безладу, неузгодженості у правозастосовній практиці та суттєвого погіршення стану забезпечення конституційних прав і свобод людини, прав і свобод у кримінальному провадженні.

Висновки. Військове вторгнення Росії в Україну поставило на порядок денний потребу у вирішенні низки питань, пов'язаних з військовими діями та боротьбою з окупантом. Серед них – необхідність розслідування злочинів воєнного стану, скоєних на території воєнних дій та під час воєнних дій.

На основі міжнародних проєктів і програм щодо підвищення ефективності роботи поліції було розроблено унікаль-

ний підхід і методику дій із врятування життя та затримання злочинців.

Сфера співпраці в розслідуванні таких злочинів набагато ширша, ніж у розслідуванні інших злочинів у мирних умовах, не пов'язаних із бойовими діями. Взаємодія органів слідства з військовими частинами, розвідувальними службами, Службою безпеки України та Державною службою України з надзвичайних ситуацій є дуже важливою для отримання інформації про пересування сил противника, чисельність військових підрозділів, місця ведення бойових дій, окуповані населені пункти, підрозділи ЗСУ, які звільняють окуповані противником міста, документи, які складаються підрозділами ЗСУ після звільнення окупованих населених пунктів для фіксування втрат, зруйнованих будівель та інфраструктури тощо, результати окупації (місцеве населення).

Обсяг цієї публікації не дає змоги розглянути всі важливі аспекти розслідування цієї категорії злочинів.

Проблема є комплексною, і її вирішення потребує уваги науковців і практиків усіх відповідних інституцій в Україні [6, с. 92–93].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.09.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88).
3. Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції) (м. Кривий Ріг, 25 листопада 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 276 с.
4. Колодяжний М. Г. Досвід Великої Британії у використанні громадськості щодо запобігання злочинності. *Форум права*. 2013. № 3. С. 317–323 URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5144> (дата звернення: 31.10.2022).
5. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз : монографія. Харків : НікаНова. 2011. 509 с.
6. Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення операції Об'єднаних сил, а також на тимчасово окупованих територіях / Юхно О. О., Кікінчук В. В., Степанюк Р.Л. та ін. За заг. ред. доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Вид. 2-ге, доп. і перероб. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ. 2020. 140 с.
7. Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну : зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті віце-президента Кримінологічної асоціації України, професора О. М. Литвака (м. Харків, 23 квітня 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2020. 184 с.
8. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Кримінологічна політика України: сутність та передумови формування. Питання боротьби зі злочинністю. 2012. Вип. 23. С. 53–63.